PROVINCIAL LIBRARY MANITOBA

Контр-революційні Змовники "СВУ" Перед Пролєтарським Судом

ЛИЦЕМІРСТВО ЄФРЕМОВА.

Позавчора на запитання громадського обвинувачувача тов. Слісаренка, Єфремов відповів, що на його думку в Радянській країні створено сприятливші умови для культурної роботи, ніж по той бік кордону. Щодо нових форм, то Єфремов заявив себе прихильником нових форм, як у мистецтві, так і в літературі. Він заявив, що форми змінюються; що не все вічне... Це, як доводить тов. Любченко, — чергова лицемірна заява обвинуваченого. Оголошується витяг із щоденника Єфремова з 12 лютого 1925 року. Там записано так:

12 лютого:

"Кажуть, що в одеських газетах Марко Терещенко вже опублікував зречення від свого "театра дійства", говорить, що то був тільки тимчасовий театр, а єдиним можливим театром може бути тільки реалістичний. Тепер ще черга за Курбасом. А розгадка цього виступу — звелено згори вертатись до реалізму. Скоти. Валяли, валяли, руйнували, руйнували, позапаскуджували все кругом себе, занапастили український театр на те, щоб признатись, що це все "ні во что". Найменшя нема цьому хамству, що підлизується й дослухається до влади й творить, чого від нього вимагають. Типове "чого изволите" під покровом революційности. А скільки в нас тепер його розвилося. І яких нечуваних ніде й ніколи форм воно прибрало. Просто дихати важко серед того, що навкруги робиться".

Єфремову робиться ніяково й він обмежується заявою, ніби театри Терещенка й Курбаса "взагалі не серйозні".

Таке ж лицемірство є й у його ставленні до школи. Він і на судовому слідстві й на суді ввесь час заявляє, що він ніби не проти запровадження політики в школі. В своєму ж щоденнику він обурюється з приводу того, що учні вибрали до складу комітету школи комсомольців, та що діти кричать "геть буржуазію". Це гасло, на його думку, виховує в дітей "непотрібне розєднання".

Громадський обвинувач цікавиться як Єфремов оцінює ставлення радянської влади до Академії Наук, Єфремов визнає, що для Академії Наук радянська влада утворила сприятливіші умови для наукової праці.

Якже тоді треба розглядати такий запис у щоденнику від 1929 року:

12 квітня.

"Робиться наша Академія, чи може вже і зробилася, стервом, на яке збігаються зі всіх боків шакали та гієни й, власне, здається, вже нема чого оборонити це загажене місце. Ще рік тому нові заходи до її приборкання я формулював як фініс (кінець) Академії. Тепер це ясніше, ніж тоді. Ну й нехай собі Скрипник зі Студинським полюють здобич. Хутко чесним людям нічого вже буде робити. Появився Студинський, що 30 срібреників одержав од Харкова з подякою. Гнусь".

ЄФРЕМОВ, щоб, хоча деякою мірою, змягчити суперечність між своїми словами на суді й записом, заявляє: "Я, мовляв, був проти порушення автономії Академії".

Тов. ЛЮБЧЕНКО. — А 1919 року Академія заслуговувала на характеристику "стерво"?

ЄФРЕМОВ.—Мені здавалося, що це ненормальна річ, що на науковому посаду вибирають людей некваліфікованих наукою.

З дальшого допиту виявляється, що, на думку Єфремова, Ігнатовський не заслуговує бути членом Академії й, навпаки, Мищенко має достатній науковий багаж для того, щоб бути академіком, проте, його не вибрали.

Тов. ЛЮБЧЕНКО. — В якій галузі працював Мищенко?

ЄФРЕМОВ.—Він проробив посланіє апостола Петра, чи Павла.

Тов. ЛЮБЧЕНКО.—Так ви вважаєте, що цього досить, щоб бути академіком?

ЄФРЕМОВ ВИМАГАЄ ПРАВА ГОЛОСУ ЇЇ ВОЛІ ДРУКУ ДЛЯ БУРЖУАЗІЇ.

Останнє, що цікавить громадського обвинувача, не ті пункти, в яких Єфремов розходиться з політикою радвлади. Як каже Єфремов, в нього останнього часу стався перелом. Він переоцінив багато цінностей. Отже, тепер в нього немає ніяких розходжень з радянською владою в соціяльних питаннях. Він без усяких застережень визнає націоналізацію землі, фабрик і заводів. Він відмовляється від реставрації приватної власности; гасло "СВУ" про відокремлення України від Радянського Союзу гаразд. Тільки в одному пункті він не згоджується з радянською владою в справі позбавлення голосу буржуазії. На Україні, як відомо, позбавлено голосу 5.7 відс. усієї дорослої людности.

Тов. ЛЮБЧЕНКО. — Як ви думаєте, за соціяльною ознакою, хто становить цей відсоток?

ЄФРЕМОВ.—Очевидно, непмани й глитаї.

Тов ЛЮБЧЕНКО.—Значить, основне з нами розходження в тому, що ви вимагаєте обовязкового права голосу для непмана й глитая?

ЄФРЕМОВ.—Я думаю, що це нічого не шкодить.

Взагалі ж обвинувачений додержується такого погляду: буржуазії треба дати право голосу для того, щоб не було ніяких нарікань на радвладу; на його думку, непмани й глитаї, діставши право голосу, будуть задоволені "морально" й не боротимуться за капіталістичну реставрацію, за повернення землі й фабрик... Тому, можна, мовляв, дати право голосу клясовим ворогам.

Тов. ЛЮБЧЕНКО.—Коли в Англії позбавляли права голосу фендалів, то це буржуазія виправдувала?

ЄФРЕМОВ.—Розуміється.

Тов. ЛЮБЧЕНКО.—А пролетаріят повинен обовязково давати своєму клясовому ворогові це право?

ЄФРЕМОВ.—Раз діло йде про 5 — це не має практично великої ваги, але принципово це має вагу...

Отже, тільки в імя голого принципу, Єфремов визнавав терор проти радвлади, в імя того ж принципу він визнавав масове повстання, й тільки в імя принципу визнає також потребу надання голосу буржуазії й обороняє тепер для капіталістів демократичну "волю".

ЄФРЕМОВ зазначає, що він вимагає волі друку взагалі для всіх... Але він забуває, що для 95 відс. людности воля друку існує вже 13 років і що тільки 5 відс. кулаків і непманів, яких позбавлено права голосу, позбавлено також волі друку.

ЄФРЕМОВ.—Особисто і я не все міг надрукувати, що я хотів би.

Тов. ЛЮБЧЕНКО.—Я не думаю, що ви хотіли б цього вашого щоденника надрукувати.

ОБОРОНА ДОПИТУЄ ЄФРЕМОВА.

Далі допит обвинуваченого перейшов до оборони.

Оборонець тов. РАТНЕР просить Єфремова пояснити судові, чому саме в своїх "підсумках" він характеризує період "СВУ" — як "період якогось кошмару"?

Обвинувачений охоче, навіть з піднесенням, розповідає: "Кошмар тому, що витрачено було багато енергії задля безнадійного діла, задля цілком шкідливої справи... Ця справа була безнадійна тому, що "СВУ" не мала на кого спиратися. Марно витратили на цю організацію багато засобів і багато сил, і все ж не знайшли цієї маси, на яку можна було б спиратися". "Маси не йшли за нами, — з жалем говорить обвинувачений. — Ми мріяли утворити масову організацію, а коли справа торкнулася до живої дійсности, то все розпалося, як прах. З наших мрій нічого не вийшло, бо "СВУ" не знайшла підходу до мас. Трудящі маси не були зацікавлені в тих гаслах, що ми їх висунули".

Тов. РАТНЕР.—Маси не були лише зацікавлені, чи навпаки?

ЄФРЕФОВ.—Може навпаки.

У другому місці своїх підсумків Єфремов пише: "Більше безглуздої організації "СВУ" й, головне, непотрібної з фантастичними плянами, з несправданими надіями, з безпідставними сподіваннями я тепер і уявити собі не можу".

ЄФРЕМОВ визнає, що політична організація, яка не має грунту в масах, не може бути життєвою.

Тов. РАТНЕР.—Чому ж ви тоді організували "СВУ"?

ЄФРЕМОВ.—Очевидно, це була помилка, політична помилка... Я вважаю, що зробив помилку. А ті люди, які такі помилки роблять, не мають права на політичну діяльність. Вони можуть працювати в галузі науки, але політична робота для них закінчена.

Тов. РАТНЕР.—Як ви вважаєте, політичну роботу ви могли б провадити?

ЄФРЕМОВ.—Тепер я не можу. Раз я міг зробити таку помилку, тим самим... я гадаю, що я, мабуть, не політичний діяч.

Усю свою політичну роботу за останні десять років Єфремов також вважає за помилку й визнає, що ця робота водночас була шкідливою для трудящих мас. Він "щиро визнає свою помилку перед трудящими".

ОБОРОНЕЦЬ тов. ПУХТИНСЬКИЙ просить обвинуваченого дати оцінку діяльности Дурдуківського.

ЄФРЕМОВ знає Дурдуківського з 1891 року. Він познайомився з плятформою організації, співчував їй і почав умовляти своїх знайомих, вважаючи це за свій "громадський обовязок". Потім Дурдуківський спільно з Єфремовим складав статут "СУМ-у".

Далі обвинуваченому поставили кілька запитань підсудні ОТАМАНІВСЬКИЙ, ГАНЦОВ, ЧЕХІВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР І ХОЛОДНИЙ.

Підсудний ХОЛОДНИЙ, між іншим, запитує, чи памятає Єфремов, що він давав йому доручення заснувати організацію в Чернігові.

ЄФРЕМОВ категорично підтверджує, що Холодному було дано доручення зорганізувати філію "СВУ" в Чернігові й що це доручення він виконав, бо коли на весні 1927 року Єфремов був у Чернігові, там уже була філія, до якої зокрема, входив Карпович і інші.

ДОПИТ СУДУ.

Допит переходить до суду.

У своїх "підсумках" Єфремов пише: — "Велика кількість свідомої національної інтелігенції, що провадила до революції українську справу, не приняла Жовтня зі всіма його висновками".

ГОЛОВА СУДУ тов. ПРИХОДЬКО: — Яку частину інтелігенції ви мали на увазі?

ЄФРЕМОВ розумів ту частину інтелігенції, яка не перейшла на радянську плятформу й частина якої тепер перебуває за кордоном.

ГОЛОВА.—Скажіть, які найголовніші девізи "СВУ"?

ЄФРЕМОВ.—Те, що держава над партіями й нація над клясою.

ГОЛОВА.—Які угрупування входили до "СВУ": крайні ліві й крайні праві?

ЄФРЕМОВ.—Крайня ліва — соціялдемократи, а крайня права — с.-ф.

За словами Єфремова, до "СВУ", нібито, не приймали гетьманців. Але ж відомо, що Дорошенка приняли. — Це виняток, — каже Єфремов.

ГОЛОВА.—Центр "СВУ" був на тероні УСРР. Проте, з ваших підсумків видно, що, не одержавши повідомлення з-закордону, ви не можете утворити свій центр.

ЄФРЕМОВ посилається на потребу "робити все в контакті", на потребу мати "моральну санкцію". Виявляється, проте, що "спілчани" чекали не "санкцій", а безпосередніх указівок. Перед утворенням "СВУ", в Берліні відбулася нарада еміґрантських діячів, що доручила Єфремову й компанії подбати про заснування на Україні організації.

Зрештою, голова дає кілька запитань про повстанську діяльність "СВУ".

ГОЛОВА.—Чи вважаєте ви виступи окремих повстанських діячів та отаманів за масові терористичні акти?

ЄФРЕМОВ.—Певно, це було.

ГОЛОВА.—Дозвольте зробити тоді висновок, що ви, дававши отаманам санкції й директиви, так само брали участь в масових терористичних актах?

ЄФРЕМОВ.—Я за них відповідаю.

Вечірнє засідання суду 12 березня на цьому закінчилося.

ЗАКІНЧЕННЯ ЗІЗНАНЬ ЄФРЕМОВА.

ЗАСІДАННЯ 13 БЕРЕЗНЯ.

Учорашнє засідання суду почалося запитаннями голови суду тов. ПРИХОДЬКА:

— Підсудний Єфремов, як ви оцінювали після смерти Леніна радянський устрій?

ЄФРЕМОВ відповідає, що він вважає, що "можуть настати тяжкі часи для Радянської держави та можуть бути деякі непорозуміння між проводирями, що їх стримував авторитет Леніна, та що через ці непорозуміння становище радянського устрою може бути підкопане".

ГОЛОВА СУДУ тов. ПРИХОДЬКО оголошує ще одне місце з Єфремового щоденника, де він так характеризував радянську владу: "Лад, який повстав, у кращому разі від Миколи ріжниться тим, що немає царя Миколи второго, а на це місце став Микола третій — Ленін із червоною аракчеївщиною, яку він здобув, як політику". Ось якими назвами охрещував Єфремов радянську владу та тов. Леніна. Тепер він каже, що такої оцінки зараз не поділяє, бо побачив, що "замість цієї червоної аракчеївщини йде творча робота".

ГОЛОВА СУДУ тов. ПРИХОДЬКО запитує, як Єфремов ставився до шахтинської справи?

На це ЄФРЕМОВ відповідає обережно.—Шахтинської справи я, власне, не розумів, але у всякім разі таке активне шкідництво я вважаю за річ неможливу й, безперечно, негативну.

Далі голова суду оголошує витяг з Єфремового щоденника, де він ганьбить зустріч робітничої делегації, що приїздила до ВУАН. Він знущається з цього справжнього свята єднання науки й праці, вважаючи, що "це не було щиро".

Далі підсудного допитує член суду тов. ОДИНЕЦЬ (селянин). Він питає, кого саме гадала "визволити" "СВУ", чи тільки тих, у кого забрали 14 мільйонів гектарів землі?

ЄФРЕМОВ. — Ми розуміли взагалі визволити Україну.

Тов. ОДИНЕЦЬ.—Як ви думали визволити селян, що розподілили між собою 14 мільйонів гектарів землі — незаможників і середняків?

ЄФРЕМОВ. — Земля повинна була залишитися за ними — за викуп.

Тов. ОДИНЕЦЬ наводить ті великі суми, що припали б на кожного трудящого, коли б "СВУ" здійснила б свою програму щодо викупу землі та виплати боргів царського уряду. Єфремову нічого не лишається сказати проти яскравих доказів тов. Одиниця.

Член суду тов. КОРОВЕНКО запитує Єфремова. — Як на вашу думку поставилася наша українська інтелігенція до вашої роботи протягом останніх років?

ЄФРЕМОВ.—Вона поставилася негативно.

Член суду тов. КОРЖЕНКОВА каже: Ви сказали, що за кожну волосину Петлюри повинен загинути комуніст. Як ви це думали робити?

ЄФРЕМОВ.—Я цього не казав...

Більше питань суд і сторони не мають. Допит Єфремова закінчено.

Найвищий суд переходить до допиту підсудного Ніковського.

ДОПИТ ПІДСУДНОГО А. НІКОВСЬКОГО.

На пропозицію Прокуратури, підтриману обороною, суд переходить до допиту другого головного підсудного в процесі, А. В. Ніковського.

В минулому — він — заступник голови ЦК української партії соціялфедералістів і міністер закордонних справ в уряді УНР, 1920—21 р. він був членом керівного центру "БУД-у" на території УСРР, а в 1921 до 1924 р. був членом закордонного "БУД-у".

Користаючись зі свого становища віце-президента Академії Наук, Єфремов домігся того, що уряд УСРР дозволив Ніковському повернутися з-закордону і працювати у ВУАН.

В особі Ніковського утворили тривкий міст між внутрішніми українськими контр-революційними елементами і закордонною еміграцією. Він прибув на Україну, як емісар закордонного центру, привіз відповідні директиви, велику інформацію про діяльність жовто-блакитної еміграції і почав популяризувати її в київських антирадянських колах.

Ніковський провів велику підготовну роботу щодо організації "СВУ" і був членом президії.

Перед допитом підсудного громадський обвинувач т. Любченко просить суд прилучити до справи ряд документів Ніковського за часів його перебування "міністром закордонних справ" в уряді УНР і адресованих до посла у Відні, витяг з листа "Надзвичайної дипльоматичної місії УНР" в Швайцарії до міністра закордонних справ УНР й інші.

Оборона знайомиться з документами і не заперечує проти прилучення їх до справи. Суд ухвалює документи прилучити.

ГОЛОВА СУДУ тов. ПРИХОДЬКО пропонує підсудному НІКОВСЬКОМУ розповісти судові про історію організації "СВУ", про її коріння й розвиток.

НІКОВСЬКИЙ починає.—Мені здавалося,—це моє особисте враження,—що у відповідях і в картині, змальованій моїм товаришем — підсудним Єфремовим з діяльности "БУД-у", не все повне й точне, а мені хотілося б, щоб тут усе було вияснено до кінця і до краю. Тому я вважаю за краще розповісти про всі моменти контр-революційної діяльности, як моєї, так і моїх товаришів.

"НАЦІЯ НАД КЛЯСАМИ" І "ДЕРЖАВА НАД ПАРТІЯМИ".

Ніковський розповідає, як організували БУД. Ця організація виникла через місяць після приходу до Києва радвлади — у січні 1920 року. За словами Ніковського, навіть у ті часи радвлада досить добре вирішала національне питання і вживала заходів до поліпшення добробуту трудящих, а організували "БУД" тому, що взагалі "їхня контр-революційна природа така".

До Денікіна вони "бажали всякої влади, крім радянської", а після Денікіна, що люто розправився з "незалежністю України", вони "бажали всякої влади, крім денікінської".

Гасла, під якими організували "БУД", такі: "Нація над клясою", і "Держава над партіями". Перший принцип вони, як свідчить Ніковський, висунули в противагу диктатурі пролетаріяту. Принцип "держава над партіями" висунули, побачивши, що в директорії йде велика осередпартійна боротьба, що багато ріжних українських партій провадять незчисленні дискусії, суперечки, що приводять до загнивання.

УТВОРИЛИ "БУД".

Організація "БУД" була суто конспіративною, про яку, за її програмою, не позинні були знати не тільки широкі маси, а й члени партії і члени центральних комітетів, з яких організація добирала собі представників. Сам "БУД", як такий, не виступав, нічого не організував безпосередньо, а працював через свої, так звані, функціональні органи—громадські й культурні організації.

До "БУД-у" ввійшли від соціялістів-федералістів Єфремов, Ніковський, Стебницький і Прокопович, від есдеків — Левко Чикаленко й В. Садовський, від есерів—Литвицький.

Програма "БУД-у" була складена на підставі "мирного невтралізування програм між трома партійними програмами".

ЧОМУ "УКР. ГОЛОС" ЗАТАЇВ ВАРШАВУ?

Сам Єфремов на суді каже, що він заснував СВУ після переписки з Левком Чикаленком, від якого мав листа з дописною на нему В. Садовського. "Укр. Голос" в останньому числі подає за львівською пресою, що Левко Чикаленко заперечує, що він в 1926 році до Єфремова листи посилав.

Ми над цим тут сперечатися не будемо, бо віримо, що Єфремов краще знає, чи посилав Чикаленко, чи ні. Але подаючи листа Чикаленка, львівські газети пишуть, що Чикаленко надіслав до них листа з Варшави, де він перебуває на хлібі Пілсудського. "Український Голос", говорячи про цей лист, замовчує звідки Чикаленко цего листа прислав, хоч про Садовського виразно зазначує, що той пише з Праги.

Коли "Укр. Голос" сміє в наголовкові говорити про "фальшовані листи та документи", то чому сам замовчує місце перебування Чикаленка — Варшаву? Що то у Варшаві — столиця У країни? Що такі петлюрівські діячі, як Чикаленко роблять у Варшаві? Дуже можливо, що Чикаленко своїх листів до Єфремова не посилав, а передавав польськими дипльоматичними кур'єрами через польське консульство.

Вже одно те, що приятелі Єфремова й зараз сидять у Варшаві на хлібі польської шляхти пояснює справу. А ще цікавіше те, що "Укр. Голос" вдавився Варшавою, хоч "Кан. Українець" ще з 2 квітня подав, що Чикаленко пише з Варшави.

НІКОВСЬКИЙ ВИПРАВЛЯЄ СВІДЧЕННЯ ЄФРЕМОВА.

Ніковський розповідає про повстанську діяльність "БУД-у". Він говорить, що питання про повстання розвязувалося не в такому персональному аспекті, як це висвітлив Єфремов, а "БУД" мав цілком певні принципові установки на повстання.

У військових справах "БУД" вважав за приязну для себе УНРівську армію директорії, а також військові угрупування, повстанські групи, що діяли під прапором "української державности", себто висували гасло української народньої республіки і її влади директорії.

Всупереч фактам Ніковський говорить, що "БУД" не звязувався з такими повстанськими групами, що чинили погроми. Про галицьку армію, що пішла з Денікіном, зі слів Ніковського, також стояло питання на "БУД-і", при чому Ніковський ніби поставив питання про те, щоб "вважати" галицькі стрілецькі формування за чисто військових спеців, за воєнних наймитів і не вважати ці формування за нам приязні".

Зрозуміло, що до Червоної армії поставилися як до "ворожого угрупування".

Хоч Ніковський і говорить іноді досить обережно, але з його слів цілком ясно повстає картина того, як до "БУД-у" приходили керівники повстанських загонів і діставали тут інструкції.

"БУД" розвивав свою діяльність через громадські й культурні установи. За базу своєї діяльности він, між іншим, вибрав відомий Дніпросоюз і Червоний Хрест у Києві, Центроспілку. Співробітники цих установ, члени "БУД-у", виконували ріжні доручення "БУД-у", як говорить Ніковський, "в імя громадських ідеалів, в імя УНР-івського уряду". Збирали інформацію, що робиться на фронтах. Центроспілка, що на її чолі стояв відомий український контр-революціонер — згодом еміґрант — Коваль, видавала спеціяльний інформаційний бюлетень, що його розсилали по українських культурних організаціях.

Щодо ВУАН, то її Ніковський називає фізичним центром "БУД".

ГІНЕЦЬ ВІД ПЕТЛЮРИ.

Ніковський розповідає цікавий епізод, коли від директорії до академіка Єфремова прийшла "якась особа напівжіночого виду", що мала особисте доручення від Симона Петлюри до Сергія Єфремова. Ніковський додає, що до того ніхто з членів "БУД-у" безпосередніх стосунків з членами уряду не мав. Щодо окремих партій, то есдеки, приміром, мали такі стосунки і навіть діставали для деяких установ гроші, які приплачували в УНР-івській валюті своїм співробітникам — до радянської валюти.

Єфремов повідомив на "БУД-і", що Петлюра прислав звістку, що не поділяє того "партійного кавардаку, що робиться навколо директорії, що він стоїть на чисто державницькій позиції, мріє про демократичну державу нормально-европейського типу, що коли йому пощастить ще прийти і зустрінутись з лавами української інтелігенції, то він тепер не дасть волі всякій демагогії і партійній агітації на соціяльному грунті, а дбатиме про звичайний строгий державний лад".

З того часу "БУД" визнав, що "тепер Петлюра стоїть на державницькій позиції українського державного світогляду і що уряд цей є приязний для "БУД-у".

"БУД", тимчасом поширюється. Він вже має "економічне товариство" "політичну секцію", а також президію.

Приходять чутки, що директорія чи військо директорії докотилося до кордонів України і що там відбуваються "справжні неподібні явища" як каже Ніковський. "Це ілюструє хоча б той документ про камянецькі події і взаємини з польським командуванням, що зачитували вчора" (оголошував громадський обвинувач)

ПЕТЛЮРА ПРОДАЄ УКРАЇНУ ПОЛЬЩІ.

Ширяться чутки, що Петлюра у Варшаві, що його делеґація — переможена сторона, якій нікуди дітися, "що втратила свою територію, давала свої нікчемні, мізерного характеру, пропозиції і що польська дипльоматія тепер удає, що може вислухає,— може не вислухає, що може зважить, може не зважить, а взагалі вона здійснить своє право своє державне самовизначення на Сході й імя тієї власности польської, яка там на українській території перебуває".

Далі Ніковський говорить, що коли "директорія цілком втратила всі свої надії на вдержання української території, що її вибивають з-закордону з Камянця, тоді справа налагоджувалася таким чином, що можливо буде складений договір, при чому за допомогу польського війська вигнати більшовиків з України, треба буде заплатити дуже дорогою ціною".

Ніковський образно говорить про цю дорогу ціну. Він каже: "Іншими словами трапилося те, що як я тоді казав, поляки вичікували в цих переговорах, поки Петлюра не стане на коліна і тоді його за вуха підіймуть на ноги".

В той час, коли Петлюра продає Україну Польщі, радвлада вже розгортає своє будівництво...

"ЧИ НЕ СТАТИ НА РАДЯНСЬКУ ПЛЯТФОРМУ"!?

Ніковський розповідає, що він придивлявся, як українські культурні установи діставали гроші від радвлади, які великі можливості давалося українським мистецьким закладам тощо.

— З одного боку ясно, — говорить Ніковський, — що робиться визволення. А з другого боку... історичні претенсії Польщі, ми, більша частина членів "БУД-у", як журналісти, знали...

Далі, характеризуючи цей момент він говорить: "Можна було дихати Мистецтво розвивається, література теж, будується українська армія. Нам дорогі хоч, здебільшого, зовнішні ознаки української нації, про які ми мріяли за старих часів. Але театр був, йшли вистави, насамперед, "Гайдамаки" за Шевченком без всякої зміни, що річ було трактовано, як революційний вибух на Україні.

З одного боку Ніковський і ті, хто йому співчував, бачили, що будується нова Україна, радянська, а з другого, що складається договір, за яким дорогою ціною бажають "визволити Україну від більшовиків" — продати її західньо-европейському капіталові.

За словами Ніковського, він говорив з своїми товаришами, наприклад, з Голоскевичем (теж підсудний у процесі) про те, чи не перейти на радянську плятформу, чи не піти за новим рухом. В розмові з Голоскевичем, він висловлював думку про те, чи не перейти на радянську плятформу, але так, щоб не давати "аби радянська плятформа волочила нас в лежачій позі, але, щоб ми могли стати чи на коліна, чи на ноги і оглядатися, як розумні істоти".

Ніковський каже, що він читав радянську пресу і бачив, як твориться нове життя. Йому порадили звязатися, як старому публіцистові з редакцією "Більшовик".

Він іде до редакції "Більшовик", але в ньому знову прокидається справжній буржуазно-демократичний інтеліґент. Він, бачите, мріє... про видання позапартійного органу і розпочинає переговори з редакцією "Більшовика" про те, чи не дозволить радвлада видавати йому позапартійний орган, тим більше, що він "погоджується з відібранням майна, землі, друкарень"...

Питання про ці переговори а редакцією "Більшовика" перенесли на центр "БУД-у". "БУД" у своїй постанові з цього приводу "відкинув спроби порозумітися з більшовиками".

КОРЕКТИВИ ДО "ВИПАДКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ" ЄФРЕМОВА.

Тимчасом пішли чутки, що Пілсудський, у спілці з Петлюрою, перейшов у наступ проти радянського війська в напрямі на Київ, що діяльність повстанських груп поширюється.

Одночасно Єфремов повідомив президію "БУД", що він має можливості здобути відомості про становище на фронті і про "польсько-українську угоду від тих поляків-українців, котрі перебувають у Києві".

Перед вступом Петлюри і поляків до Києва "БУД" ухвалив постанову на той випадок, коли такий вступ станеться "триматися до кожної сторони, яка входить, щоб не було ніяких репресій" на випадок, коли заняття Києва стане тільки воєнним епізодом. Поруч цього вирішили бути обережними і конспіративними.

Далі Ніковський розповідає, що за тих часів він зустрічався в кабінеті академіка Єфремова, в його кватирі з Генріхом Юзефським, при чому в нього лишилося враження, що Юзефський досить часто зустрічався з Єфремовим. Ніковський говорить, що Юзефський сказав, що склалася спілка Петлюри з Пілсудським, що для цієї спілки польські елементи чимало попрацювали, що в наслідок цієї праці полекшується наступ союзного війська у напрямі на Київ". Далі Юзефський сказав, що "права і вільності України в міру можливости буде забезпечено".

Після всіх тих подій "БУД" ухвалює (перед вступом Петлюри до Києва) постанову — не протестувати проти спілки між Петлюрою і Пілсудським і приняти договір. Як говорить Ніковський, хоч допомогу Пілсудського Петлюрі вони й розцінювали, як дорогу ціну, але в той же час вважали: "поляки йдуть до нас визволяти культурно і мирно поводитися й жити"...

Далі Ніковський розповідає про витворену в них в той час теорію держави. За цією теорією, основною української держави має бути осередок—кооперативна низова одиниця, що тримає безпосередній звязок з масою. Ця одиниця може бути ріжноманітного характеру — кредитною, споживчою і інш.

— На прикладі наших кооперативних установ, — говорить Ніковський, — ми бачили, що, власне кажучи, наша кооперація 1919—20 р. на Україні за всякої влади, як УНР, гетьмана радянської, була держава в державі. Наприклад, Дніпросоюз мав свій культосвітній відділ, статистичний, економічний, це було якесь своєрідне міністерство"...

Наприкінці Ніковський визнає, що вони опеклися з договором", вони вирішили боротися з польським "визволенням" протестами та шляхом провадження єднання польської та української культури, щоб викликати серед польської громадськости симпатії до української держави".

ПОЛЯКИ В КИЄВІ.

Польське військо вступило до Києва. За дорученням "БУД-у", Салітовський та Ніковський організували Київський громадський Комітет, що з нього входили представники найріжноманітніших установ і організацій—якоїсь церковної групи, просвітянської установи, тощо.

Свою роботу Комітет почав з того, що взяв участь в організації вечірки для польського командування. Там виступав з промовою також С. О. Єфремов, що вітав польсько-українську дружбу...

Петлюра перебував ще у Вінниці. До нього поїхала делеґація в складі Садовського, М. Синицького і представника громадського комітету Ніковського. Петлюра між іншим скаржився, що у нього сталась "урядова" кріза, бо соціял-демократи, "зберігаючи своє демократичне ціломудріє" не хочуть брати участи в його уряді.

Але всі гадали, що справа тут не в принципах, а... в портфелях. Отже, Петлюра сподівався, що коли він набере кілька чоловіка до свого уряду з представників Київської громадськости, то тоді соціял-демократи, конкуруючи, також зажадають мати там кілька перших місць і дадуть своїх представників. Незабаром приїхав і сам Петлюра до Києва. На Ніковського, за його словами, справило дуже тяжке враження те, що Петлюра розглядав Київський комітет, що сам себе вважав за центр України, не як складовий елемент нової державности, а як елемент допоміжний, потрібний тільки для "біжучої політики".

Ще більше ніби вразила Ніковського поведінка "БУД-у", що зобовязав його затушкувати від громадського комітету дійсне становище, а підчас докладу сказати, що, мовляв, отаман сподівається, що буде лад, порядок, мирне співжиття Польщі з Україною...

(ДАЛІ БУДЕ)